УДК 81'373.611:355.48:811.111:811.112.2:81'25
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-3-24

Оксана СЛАБА,
orcid.org/0000-0001-5155-4554
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Київського національного лінгвістичного університету
(Київ, Україна) oksanavolod74@gmail.com

СЕМАНТИКА НЕОЛОГІЗМІВ ВОЄННОЇ СФЕРИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено порівняльний аналіз семантики неологізмів англійської та німецької мов, що відображається в сучасних умовах глобалізації, технічного прогресу та соціальних змін. Дослідження спрямоване на визначення особливостей семантичної структури неологізмів, способів їх створення та адаптації до сучасних реалій. Розглядаються ключові тенденції виникнення нових слів, звертається увага на домінування технологічної та соціокультурної лексики в англійській мові та її вплив на німецьку, зокрема через запозичення й калькування.

Англійські неологізми вирізняються лаконічністю, багатозначністю та універсальністю, що сприяє їх швидкій інтернаціоналізації. Німецькі неологізми характеризуються точністю, деталізацією та семантичною прозорістю завдяки складним словам і калькам.

Особлива увага приділяється військовим неологізмам, які відображають розвиток нових технологій та зміну характеру сучасних конфліктів. Англійські неологізми у військовій сфері характеризуються універсальністю та багатозначністю, що дозволяє їм швидко поширюватися в інших мовах. Німецькі ж, навпаки, зосереджуються на точності та деталізації, що показує прагнення їх творців чітко визначати новоутворені поняття.

Результати аналізу демонструють описовість німецькомовних неологізмів, виникнення яких спровокувала війна, тому вони відразу передають сутнісне значення слів. Англійську мову (глобальну для світової комунікації) можна вважати «донором» неологізмів, особливо якщо вони стосуються військової сфери. Вона пропонує широкий спектр сучасних термінів, які охоплюють сферу кібервійни, автономного озброєння та штучного інтелекту. Німецька мова адаптує їх під свою граматику і розширює семантичні межі неологізмів. Перелічені процеси підкреслюють культурні й мовні особливості аналізованих мов і сприяють розумінню механізмів розвитку сучасної лексики, зокрема військової, в контексті міжмовних впливів і глобальних тенденцій.

Ключові слова: *неологізми, глобалізація, мовна картина світу, адаптація, англійська мова, німецька мова.*

Oksana SLABA,
orcid.org/0000-0001-5155-4554
PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Kyiv National Linguistic University
(Kyiv, Ukraine) oksanavolod74@gmail.com

SEMANTICS OF MILITARY NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH AND GERMAN: A COMPARATIVE ANALYSIS

The article presents a comparative analysis of the semantics of neologisms in English and German, which is reflected in the modern conditions of globalization, technological progress and social change. The study is aimed at determining the peculiarities of the semantic structure of neologisms, ways of their creation and adaptation to modern realities. The key trends in the emergence of new words are analyzed, attention is drawn to the dominance of technological and sociocultural vocabulary in English and its influence on German, through borrowing and calquing.

English neologisms are distinguished by their conciseness, ambiguity, and versatility, which contributes to their rapid internationalization. German neologisms are characterized by precision, detail, and semantic transparency due to compound words and calques.

Special attention is paid to military neologisms that reflect the development of new technologies and the changing nature of modern conflicts. English military neologisms are characterized by their versatility and ambiguity, which allows them to spread rapidly in other languages. German neologisms, on the other hand, focus on precision and detail, which shows the desire of their creators to clearly define newly formed concepts.

The results of the analysis demonstrate the descriptive nature of German neologisms, which were created by the war, so they immediately convey the essential meaning of the words. English (a global language for world communication) can be considered a "donor" of neologisms, especially if they relate to the military sphere. It offers a wide range of modern

terms that cover the field of cyber warfare, autonomous weapons, and artificial intelligence. German adapts them to its grammar and expands the semantic boundaries of neologisms. These processes emphasize the cultural and linguistic peculiarities of the analyzed languages and contribute to the understanding of the mechanisms of development of modern vocabulary, including military vocabulary, in the context of interlingual influences and global trends.

Key words: *neologisms, globalization, linguistic picture of the world, adaptation, English, German.*

Постановка проблеми. Так вже традиційно склалося, що словниковий склад будь-якої мови оновлюється безперервно, адже вона, як суспільний феномен, миттєво реагує на інноваційні процеси, нові виклики та катаклізми й часто змушена називати явища та процеси, яких раніше не існувало і не відбувалося. Новоутворені лексичні одиниці, неологізми, стають засобом людської комунікації та дзеркалом доби, що змінюється. Ж. Колоїз пропонує розглядати їх як «все те нове, що характеризує зміни і розвиток мови» (Колоїз, 2002: 82), а вивчення їх семантики можна вважати життєвонеобхідним процесом, без якого неможлива адекватна комунікація у світі.

Несправедлива війна в Україні, що почалася в лютому 2022 року та триває ще й досі, спровокувала появу нової військової лексики та термінології, яка допомагає описати нову реальність в режимі онлайн. Військові неологізми все частіше зустрічаються у промовах високопосадовців і керівників світових держав, а також у стрічках новин, політичних ток-шоу, друкованих та онлайн публікаціях сучасних медіа, що завжди тримають руку на пульсі подій. Важливо, щоб інформація, яку вони транслюють, була зрозумілою. Саме тому семантика неологізмів військово-політичного дискурсу та механізми їх утворення становлять великий інтерес для дослідників, а їх вивчення завжди є актуальним і своєчасним.

Аналіз досліджень. Вивчення новоутворених слів є невід'ємною частиною роботи українських та закордонних лексикологів, роботи яких засвідчують високу «неогенність» або «неологічний бум» у світовому мовному дискурсі сучасності. Праці Ж. Колоїз, К. Городенської, Н. Клименко, Є. Струганець, О. Стишова, А. Нелюби, Д. Мазурик, Л. Кислюк та багатьох інших тому доказ. Науковці звертають увагу на семантику неологізмів, тобто вивчають значення нових слів або виразів, які з'являються у мові і досліджують, як нові слова наповнюються змістом, які концепти вони виражають і як вони адаптуються до вже існуючої семантичної системи мови.

Цілковито погоджуємося з думкою П. Мельника та М. Юрковської, що «одним із глобальних викликів, перед якими повстає сучасне людство, це військові конфлікти у гарячих точках по всьому світі. Важливим є усвідомлення необхідності правдиво й адекватно висвітлювати такі події, адже нерідко мова, за допомогою якої описуються та аналізуються мілітаризовані події, стає маніпулятивним інструментом в руках політиків, засобів масової інформації, військових експертів, істориків, письменників тощо. Відбір лексичних одиниць зі специфічною конотацією будуть визначати прагматику висловлювання» (Мельник, 2022: 137–138). В російсько-українській війні англомовний і німецькомовний світ чітко розуміє на чиєму він боці і яку ціну платить Україна за мирне життя держав-сусідів. В сучасних умовах мовна картина майже всього світу, а не лише нашої Батьківщини, переповнена війною. Цікаво простежити, як така новоутворена лексика корелюється у мовах наших союзників і дозволяє розуміти культурний контекст мовця в реаліях сьогочасності.

Саме тому **мета нашого дослідження** – порівняти семантику неологізмів сучасної англійської та німецької мов на матеріалі їх лексичного потенціалу, що виник під час війни та виявити їх спільні та відмінні риси.

Виклад основного матеріалу. Семантика неологізмів англійської мови характеризується низкою особливостей, які відображають сучасні тенденції розвитку мови в умовах глобалізації, технологічного прогресу та культурного впливу. Вона (семантика) має чітку технологічну спрямованість і, без перебільшення, може вважатися техноцентричною (*smartphone, blockchain, deepfake, quantencomputer*) та військовоорієнтованою. Їй притаманні метафоричність і символізм, тому англійські неологізми часто мають переносне значення, і можуть використовуватися у значно ширших контекстах. До прикладу, поняття «*Cloud*» (хмара) в англійській мові змінило своє значення від номінації природного явища до ключового поняття у сфері інформаційних технологій («*хмарні технології*»). «*Spam*» (*спам*) – від їжі (консервів) до небажаних електронних повідомлень.

Англійські неологізми характеризуються багатозначністю (полісемією), один і той самий неологізм може мати декілька значень залежно від контексту. Семантика англійських неологізмів залишається мінімалістичною та універсальною, що полегшує їх інтернаціоналізацію (*selfie, meme,*

podcast / селфі, мем, подкаст). Такі слова швидко входять до лексики інших мов без значної адаптації і є інтерактивними і динамічними.

Ще одна їх семантична особливість – глобальний характер. Нові слова є зрозумілими для багатьох культур завдяки глобальному впливу англійської мови у світі. Багато англомовних неологізмів мають широке значення, яке уточнюється лише в конкретному контексті, вони завжди орієнтуються на майбутнє і відображають прагнення своїх «творців» описати нові концепції, які тільки набирають значущості (*metaverse, transhumanism / метавсесвіт, трансгуманізм*).

Німецькі неологізми також відображають нові реалії, але більше фокусуються на внутрішніх семантичних ресурсах і деталізації понять: «*Wolke*» (*хмара*) адаптовано як «*Datenwolke*» (*хмарне сховище даних*). «Spam» залишається незмінним (запозиченням), але іноді йому дається пояснення, як-от «*unerwünschte Nachrichten*» (*небажані повідомлення*). Семантика неологізмів німецької мови має свої характерні риси, які відображають специфіку цієї мови, її структуру та культурно-соціальні особливості. Найперше, треба закцентувати увагу на точності та деталізації, специфічній рисі німецької, що свідомо тяжіє до точного виразу понять. Друга ознака – семантична прозорість. Значення німецьких неологізмів легко розуміється за складовими частинами слова. Німецька мова адаптує іншомовні (зокрема англійські) неологізми, створюючи кальки: *Smartphone – Klugtelefon* (хоча використовується й оригінальне слово *Smartphone*). Часто неологізми можуть бути дуже довгими через утворення складних слів (*Künstliche-Intelligenz-basierte Waffensysteme / системи озброєння на основі штучного інтелекту*). До них часто додаються «деталі» для точного вираження функцій або характеристик: «*Hyperschallwaffe (гіперзвукова зброя*) уточнює тип зброї.

Традиційно нові слова німецької мови мають однозначне тлумачення, що відображає соціокультурні реалії. Семантика німецьких неологізмів враховує локальні соціальні й культурні контексти. Наприклад, *Energiewende (енергетичний перехід)* – термін, пов'язаний з екологічними ініціативами. Або Datenschutz (захист даних) – актуальне поняття для німецькомовного суспільства, в якому значна увага приділяється конфіденційності.

З військовою лексикою все набагато складніше. Наведемо низку прикладів таких сучасних неологізмів англійської та німецької мов: *Battlefield Internet / інтернет на полі бою, Smart bombs / розумна бомба, Weaponized drone swarm / збройний рій дронів, Cyberespionage / кібершпигунство, Electronic warfare (EW) / Радіоелектронна боротьба (РЕБ), Deepfake warfare / фейкова війна, Quantum radar / квантовий радар, Weapons of directed energy / зброя спрямованої енергії, Information dominance / інформаційне домінування; Informationskrieg / інформаційна війна, Cyberabwehr – кіберзахист, Satellitenkrieg – війна із залученням супутників, Elektronische Kampfführung (EloKa) / електронна війна (аналог англійського Electronic warfare), Schwärmdrohne / рій дронів, Künstliche Intelligenz in der Kriegsführung / використання штучного інтелекту у військовій справі (AI in warfare), Hyperschallwaffe / гіперзвукова зброя, Tarnkappentechnologie / технологія невидимості або зменшення радіолокаційної помітності (Stealth technology).*

Маємо справу зі специфічним пластом мови, яким користуються військовослужбовці та зацікавлені особи для передачі та зберігання інформації про види озброєння, військовий колектив, звання, статути, нестатутні відносини в армії тощо. Вона є індикатором суспільно-політичних відносин і генератором найрізноманітніших неологізмів: науково-технічних термінів, найменувань політичних концепцій і військових доктрин, сленгових виразів і жаргону, без якого не обходиться жоден воєнний процес.

Нагадаємо, що для найбільшого військового альянсу НАТО, членами якого на сьогодні вважаються 32 світові держави, англійська є основною робочою мовою. Здійснене нами порівняння допоможе зрозуміти, як ключові англомовні терміни перекладаються чи адаптуються до національних вимог, а новоутворені терміни військової сфери уніфікуються між союзниками, щоб уникнути непередбачуваних ситуацій під час проведення міжнародних операцій.

Цікавим видається нам спостереження Великої А. та Киричук Н., що у 2022 році під впливом війни виникло багато нових слів, які стали неологізмами для англійської та німецької мов. Маються на увазі такі терміни, як «*rushism (rashism)*» – *рашизм*; «*rushist (rashist)*» – *рашист (російський фашист)*; «*ork (орк)*»; «"Gauleiter" – гауляйтер (синонімом можна вважати німецьке слово "Polizei"), яке використовувалося для нацистських чиновників під час Другої світової війни та набуло нового значення в умовах» повномасштабної російської агресії, котра триває» (Велика, 2023: 296–297].

Існує кілька важливих чинників, які впливають на виникнення і поширення неологізмів сучасної військово-політичної сфери. Розглянемо найголовніші із них:

Суперництво окремих видів та родів військ, для яких продуктивним є закодоване мовлення, що нерідко реалізується через військові неологізми.

Нові військові технології та їх впровадження в сучасних Збройних Силах (для позначення нових понять потрібна новоутворена лексика, або змінюється сенс вже існуючих історичних понять).

Так звана «лінгвістична економія» коли складні військово-політичні вирази або фрази скорочуються до одного-двох слів (*car bomb – vehicle-borne improvised explosive device / автомобільна бомба – вибуховий пристрій, встановлений в автомобілі терористами*).

Збройні конфлікти й політична напруга, які ініціюють появу нових слів. Наприклад, термін WMD – weapons of mass deception / зброя масової дезінформації» з'явився в активному вжитку під час війни в Іраку тощо.

Більшість військових неологізмів виникають в США та Великій Британії через залучення цих країн до міжнародних військових операцій. У Німеччині неологізми у військовій сфері часто адаптуються з англійської мови через членство в уже згадуваному нами НАТО. Наприклад, терміни на кшталт «Cyberkrieg» (кібервійна) з'являються як переклад чи адаптація. Англійські військові терміни переважно короткі, їх легко вимовляти. Наприклад, IED – Improvised Explosive Device, ROE – Rules of Engagement). Німецька мова, як і англійська, швидко адаптує нові терміни з військової тематики, хоча через свою граматику утворює значно складніші форми: *Kriegsführung der neuen Generation – війна нового покоління* (мається на увазі поєднання традиційних і сучасних методів ведення війни), *Selbstgebastelte Sprengvorrichtung (SGSV) – саморобний вибуховий пристрій* (аналог англійського IED).

Як в англійській, так і в німецькій мовах джерела виникнення військових неологізмів спільні. Їх появу провокує ***технологічний прогрес***, що в сучасному світі зосередив увагу на кібербезпеці та інформаційних технологіях і легалізував такі новоутворення як *кібервійна*, *телфішингова атака*, *information attack (анг.), Datenangriff (нім.)*; новітніх видах озброєння – *дронах, гіперзвукових ракетах, drone, hypersonic missile, Drohne, Hyperschallraketen* та штучному інтелекті: *зброя з підтримкою ШІ, AI-enabled weaponry, AI-fähige Waffen.* На другому місці стоять ***політичні та геополітичні зміни***, адже «трансформація» міжнародної політики та нові конфлікти створюють терміни для опису конкретних явищ: гібридна війна / hybrid war / Hybrid-Kriegsführung, операції сірої зони / gray zone operations / Grauzonenoperationen тощо.

Ще одне джерело – ***нові військові стратегії й тактики***, що активно розвиваються і супроводжується створенням нових термінів: *тактика роїння / macswarming tactics / macswarming Taktik; бліцкриг / blitzkrieg / Blitzkrieg*.

Появу нових слів забезпечують ***новітні військові альянси та стандартизація*** їх статутів і документації за зразками НАТО. До речі, англійська мова є основною для цього військового об'єднання держав, тому вимагає від держав-партнерів створення або запозичення стандартизованої термінології: *правила ведення бою / rules of engagement (ROE) / Einsatzregeln; спільні операції / special operations / Gemeinsame Operationen*.

Медіа та попкультура, кіно і відеоігри теж створюють і суттєво популяризують військові концепти: кіборги, космічна сила / cyborgs, space force / Cyborgs, Weltraumstreitkräfte.

Окрема розмова про ***евфемізми та політкоректність***, за допомогою яких приховується або пом'якшується значення, створюються евфемічні терміни: супутні збитки (побічна кінетична дія) / Collateral damage / Kollateralschaden, а також **науково-дослідницьку діяльність.** Не таємниця, що військові дослідницькі центри та лабораторії спеціально розробляють нові терміни для опису своїх результатів: автономні системи озброєння / autonomous weapons systems / autonome Waffensysteme тощо.

Якщо порівняти способи творення військових неологізмів у німецькій та англійській мовах, то можна простежити такі основні тенденції:

1. Перевага словоскладання (стелс-бомбардувальник – *Spirit Stealth Bomber* / *Der Tarnkappenbomber; не літальна зона – No-fly zone / Flugverbotszonen*). Чітко бачимо, що англійська мова послуговується комбінуванням слів, а німецька, використовуючи схожий механізм, утворює довгі складні слова:

2. Абревіація (абревіатури та акроніми). Англомовні неологізми творяться за допомогою скорочення комбінованих військових термінів (*система дальнього радіолокаційного виявлення й управління АВАКС / AWAX – Airborne Warning And Control System*). В німецькій мові подібні неологізми мають тенденцію адаптуватися до англійських відповідників, тому *AWAX* може бути перекладений як *Luftgestütztes Warn- und Kontrollsystem.*

3. Запозичення (Borrowing). Маємо на увазі німецьку мову, яка підпорядковує англійські терміни до німецької граматики та орфографії. Наприклад англ. *Drone* стає нім. *Drohne*. В англійській мові слово «*drone*» означає «безпілотник» (або «трутень» у прямому значенні). Німецька

мова адаптувала це слово, змінивши його відповідно до правил німецької орфографії, тому воно позиціонує себе як іменник жіночого роду.

4. Конверсія (Conversion) – це спосіб творення нових слів за допомогою зміни їх граматичної категорії (частини мови), але без зміни форми самого слова. У порівнянні з німецькою, англійська використовує цей спосіб дуже часто. До прикладу, іменник *Drone* легко може стати дієсловом *to drone – They surveyed the area to drone intelligence / Вони обстежили місцевість для проведення розвідки за допомогою дронів.*

5. Афіксація (Affixation). Обидві мови використовують префікси та суфікси для уточнення значення: надмілітаризація / Overmilitarization / *Übermilitarisierung*.

6. Винайдення нових слів (Coinage). Воно більше поширене для англійської (*Quadrocopter*), але й у німецькій можливі такі варіанти: *Vierrotor-Drohne (аквадрокоптер).*

Висновки. Порівняльний аналіз семантичного ряду англомовних і німецькомовних неологізмів, утворених під впливом війни показав, що англійська мова домінує як глобальне джерело військової термінології. Багато термінів утворилося саме в англійській завдяки її провідній ролі у військових технологіях, політиці та глобальній комунікації (йдеться про кібератаки, стелс-технології, війну безпілотників тощо). Англійські терміни часто запозичуються іншими мовами, зокрема німецькою, що відобразити уніфіковані поняття та явища.

Німецька мова адаптує запозичення до своєї системи, інтегруючи англіцизми та підпорядковуючи їх до своїх граматичних та орфографічних правил. Англійська мова гнучкіша у творенні неологізмів і утворює нові військові терміни через конверсію. Німецька надає перевагу словоскладанню з чіткою деталізацією. Тому в англійській мові військові неологізми часто відображають сучасну технологічну реальність, а в німецькій – мають деталізовану семантику, враховуючи історичну увагу до конкретності. Німецькі військові неологізми, як правило, описові, завдяки чому відразу передають сутність новоутворених понять.

Англійська мова часто виступає «донором» для військових термінів у глобальному просторі, німецька ж більше зберігає свою самобутність через адаптацію та власну словотворчу традицію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велика, А. М., Киричук, Н. В. Військово-політичні неологізми в сучасних англійській та українській мовах. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Innovations and prospects in modern science». Стокгольм, Швеція, 2023. С. 294–300.

2. Гладка В. А. Поняття «неологізм» у світлі сучасних лінгвістичних парадигм. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, 2009. Вип. 11. С. 170–177.

3. Дзюбіна О. І. Типологічні принципи класифікації неологізмів у сучасній англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2018. Вип. 33(2). С. 38–40.

4. Колоїз Ж. До питання про диференціацію основних понять неології. *Вісник Запорізького ун-ту: Філологічні науки*. Запоріжжя, 2002. № 3. С. 78–83.

5. Ладоня К. Неологізми в українській мові: сутність, визначення, принципи класифікації та функціонування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2018. Вип. 36(1). С. 38–40.

6. Мельник П., Юрковська М. Визначення поняття військової лексики та підходи до її вивчення URL: https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11258/11148

7. Мураховська, О. М., Тесля, В. А. Емотивно-оцінна лексика репрезентації образу України в німецькомовній пресі: кваліфікаційна робота освітнього ступеня «магістр». Черкаси, 2020. 71 с.

REFERENCES

1. Velyka, A., Kyrychuk, N. (2023) Viiskovo-politychni neolohizmy v suchasnykh anhliiskii ta ukrainskii movakh. [Military and Political Neologisms in Modern English and Ukrainian] Materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Innovations and prospects in modern science» 294–300. [in Ukrainian].

2. Hladka V. (2009) Poniattia «neolohizm» u svitli suchasnykh linhvistychnykh paradyhm. [The Concept of «Neologism» in the Light of Modern Linguistic Paradigms]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia: Filolohichna 11. 170–177. [in Ukrainian].

3. Dziubina O. (2002) Typolohichni pryntsypy klasyfikatsii neolohizmiv u suchasnii anhliiskii movi. [Typological Principles of Classification of Neologisms in Modern English] Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia, 33(2). 38–40. [in Ukrainian].

4. Koloiz Zh. (2002) Do pytannia pro dyferentsiatsiiu osnovnykh poniat neolohii. [On the Differentiation of the Basic Concepts of Neology] Visnyk Zaporizkoho un-tu: Filolohichni nauky, 3. 78–83. [in Ukrainian].

5. Ladonia K. (2018) Neolohizmy v ukrainskii movi: sutnist, vyznachennia, pryntsypy klasyfikatsii ta funktsionuvannia. [Neologisms in the Ukrainian Language: Essence, Definition, Principles of Classification and Functioning] Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia, 36(1). 38–40. [in Ukrainian].

6. Melnyk P., Yurkovska M. (2021) Vyznachennia poniattia viiskovoi leksyky ta pidkhody do yii vyvchennia. [Definition of military vocabulary and approaches to its study] URL: https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11258/11148 [in Ukrainian].

7. Murakhovska, O., Teslia, V. (2020) Emotyvno-otsinna leksyka reprezentatsii obrazu Ukrainy v nimetskomovnii presi: [Emotional and Evaluative Vocabulary of Representation of the Image of Ukraine in the German-Language Press] kvalifikatsiina robota osvitnoho stupenia «mahistr». Cherkasy, 2020. 71 s. [in Ukrainian].